

LOJZE KOVAČIČ – MLADINSKI KLASIK.....	2
UVOD.....	2
ZGODNJE OBJAVE.....	2
<i>Prvi objavi 1947</i>	2
<i>Pisateljsko obdobje za mladino</i>	3
<i>Objave v serijskih publikacijah 1947</i>	3
<i>Uredniška politika</i>	3
OBSEŽNE SODOBNE PRAVLJICE – ZNANSTVENO-FANTASTIČNE IN PUSTOLOVSKE PRIPOVEDI.....	4
<i>Objave v drugih monografijah 1958–</i>	5
KRATKE SODOBNE PRAVLJICE IN ZGODBE IZ MESTA RIČ-RAČ.....	6
<i>Zgodbe iz mesta Rič-Rač in camera obscura</i>	7
<i>Zgodbe iz mesta Rič-Rač in art deco</i>	7
MEDMEDIJSKE PREDDELAVE – LUTKE, RADIO, TV.....	9
<i>Medmedijskost – lutke, radio, TV</i>	10
PREVODI, PRIREDBE, STRIP, ZNANSTVENA FANTASTIKA.....	10
<i>Stripi in sodelovanje z ilustratorji</i>	10
<i>Prevodi v tuje jezike</i>	11
<i>Antologije</i>	12
MEDBESEDILNOST, OTROK IN UPOR.....	12
<i>Medbesedilnost – Andersen, Fallada, Fritz, Kafka, Lindgren, Slomšek, Tolstoj</i>	12
<i>Podoba otroka in otroštva</i>	13
<i>Literatura socialnega uporaba – narobe svet</i>	14
AVTOPOETIKA – KOVAČIČ O SEBI.....	15
POVZETEK.....	15
KOVAČIČ V UČNIH NAČRTIH 1984, 1998, 2011 IN 2019.....	16
LITERATURA.....	17

Prof. dr. Milena Mileva Blažič

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
milena.blazic@pef.uni-lj.si

Lojze Kovačič – mladinski klasik

Uvod

Slovenski pisatelj LOJZE KOVAČIČ (Basel, Švica, 1928–Ljubljana, 2004) je reprezentativen pisatelj za odrasle, ki se je uveljavil ne le v slovenskem, ampak tudi v svetovnem prostoru. Zaradi prihajajoče vojne je leta 1938 desetleten prišel z družino iz Švice v tedanjo Kraljevino Jugoslavijo. Takrat ni znal slovensko. Njegov prvi jezik je bila nemščina. Vse to opisuje v najbolj znani in prevajani trilogiji *Prišleki* – literarni freski, kjer preko usode posameznika v dramatičnem času druge svetovne vojne poda evropsko zgodovino 20. stoletja. A začel je leta 1947, ko je objavil prvi zgodbi v dijaškem glasilu *Mi mladi*.

Zgodnje objave

Prvi objavi 1947

To sta zgodbi: fragment *Maruška* in *Zgodba iz našega mesteca*. Obe besedili sta naslovniško odprti, čeprav sta prej namenjeni odraslemu kot mlademu naslovniku.

Fragment *Maruška* je bil objavljen novembra 1947 v literarnem glasilu dijakov dijaškega doma Ivana Cankarja *Mi mladi*. V njem so avtobiografske reference, ki postanejo stalnica avtorjevega opusa za odrasle.

Komandant se je prestopil. Čakali smo. Zdaj bo izrečena odločitev štaba.

"Tovarišija, tovarišica je pisala Srbu iz druge brigade. Ona je, saj ste čuli, nekoliko zaostala. Kar je napravila Maruška, je pregrešek zoper disciplino. Vsi to vemo. Toda ..."

S prsti je drobil po karti, premišljeval je. Zasledovali smo vsak njegov gib. Imeli smo ga radi.

"... Mislim, da je ne bomo pognali domov. Poznam jo, mnogo je pretrpela v vojni. Zagrenjena je, črnogleda, ker ni imela v življenju ničesar dobrega, svetlega. Kot deklo so jo topli ..."

Komandantov glas je zrasel: "Ona si mora osvojiti svetlo življenje, ki ga živimo mi vsi, ona mora spoznati zakone mladinske proge. Maruška se mora vrniti s proge drugačna, vedrejša, da bo znala obvladovati vse grdo. Naučiti, pokazati ji, vzbuditi to moč v njej, je tudi ena izmed naših velikih nalog."¹ (Kovačič 1947: 4)

V taistem glasilu je decembra 1947 objavil odlomek iz istoimene novele – *Zgodba iz našega mesteca*.

V našem mestecu je živel Herman Heller, upokojeni orožnik. Podedoval je za svojim bratom, ki je vrsto let prebival pri nas in je bil menda visok uradnik, hišo in park ob

¹ Kovačič, Lojze, 1947: Maruška. *Mi mladi: literarno glasilo dijakov dijaškega doma Ivana Cankarja*. Št. 1 (november), str. 2–4

občinski cesti. Hiša je bila že stara, zidana v bavarskem slogu, z nizko leseno streho in zelenimi oknicami. Park je mejil na cesto z visoko živo mejo, na drugi strani pa je bil odprt v negovan bukov gozd, ki je tudi Hellerjeva last. [...]

V nadaljevanju avtor opisuje Hellerjevo življenje in kako ga „ženina smrt“ ni prizadela. V nadaljevanju je na šesti strani zapisal:

Radio je zahreščal. Govoril je Adolf Hitler iz Monakova. Odrezavi glas je planil v višino in odjeknil po praznih jutranjih ulicah. Nato se je začelo živalsko tuljenje in cepetanje tisoč nog. [...] (Kovačič 1947: 13)²

Toliko o prvih objavah.

Pisateljsko obdobje za mladino

Na osnovi bibliografije lahko mladinsko fazo pisatelja delimo na tri faze.

1. Revialna faza – Začetno pisateljsko obdobje Lojzeta Kovačiča je bila faza *mladinske književnosti*, saj je največ objavljajal v serijskih publikacijah za mladino. V tem obdobju je Kovačič bil v t. i. *revialni fazi* (1949–1960).
2. Monografska faza – Kasneje je postopoma prehajal v *monografsko fazo* (1958–1961) in začel objavljati v knjižni obliki s socialno tematiko (npr.: *Novoletna zgodba*, 1958).
3. Antologijska faza – Za mladinsko literarno vedo bi za tretjo fazo (1962–1974) štela antologija oz. zbirka kratkih sodobnih pravljic *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* (1962) s ponatisi (1969, 1981, 1994 in 2011). To obdobje zaključuje slikanica *Možiček med dimniki* (1974).

Literarnosistemsko je v tej osrednji zbirki objavljena le tretjina mladinskega opusa, dve tretjini sta, žal, fragmentarno objavljene in razpršene ter *de facto* neznani. To je seveda strukturni manko, na katerega opozarja ta članek. Zanimivo, da empirični podatki o objavah kažejo največjo prisotnost v mladinskem literarnem sistemu: antologijah, berilih, učnih načrtih in kulturnem prostoru v času prejšnjega sistema (1945–1991), čeprav so bili pisatelji prav do tedanjega političnega sistema izjemno kritični.

Kasnejše objave so občasne, saj pisatelj ne piše več literature za mladino.

Objave v serijskih publikacijah 1947

S stališča mladinske literarne vede bi lahko razdelili obdobja mladinskega opusa na objave v serijskih publikacijah (1947–, predvsem od 1950–1969), ko je skoraj 70 % vseh objav bilo v revijah Mladinske knjige. Naj jih naštejemo: *Ciciban* (24), *Najdihojca* (1), *Pionir* (5), *Pionirski list* (27) in *Mali veseljak*: ilustrirana priloga Pionirskega lista (11 enot), skupaj 52 od 65 enot ali 80 % serijskih objav. V kasnejših desetletjih gre bolj za občasne in redke objave, deloma gre na rovaš pisatelja, ki ni več pisal za otroke, deloma pa za nezainteresiranost uredništev za lastno zgodovino.

Uredniška politika

²Kovačič, Lojze, 1947. Zgodbe iz našega mesta: (odlomek iz istoimenske novele). *Mi mladi: literarno glasilo dijakov dijaškega doma Ivana Cankarja*. Št. 2 (december), str. 13–18.

Za otroke je začel objavljati najprej v serijskih publikacijah: *Ciciban*, *Ljubljanski dnevnik*, *Mali veseljak*, *Mlada njiva*, *Pionir* in *Pionirski list*. Po vojni ni bilo primarne mladinske književnosti, skratka: mladinskega/otroškega leposlovja ni bilo. Mladinsko/otroško leposlovje med 1918–1941 pa ni ustrezalo novemu času in kontekstu. Center mladinskega literarnega sistema je postala Založba Mladinska knjiga (ustanovljena 1948), ki je razvijala in poganjala slovensko mladinsko književnost z izdajanjem primarne literature (pesmi, pravljice, pripovedke ..., ilustracije, stripi ipd.), s časopisi (*Pionirski list*, *Pionir*, kasneje *Mladina*) in z revijami (*Ciciban* 1945–) ter z zbirkami *Mladi oder* (1945), *Sinji galeb* (1952), *Čebelica* (1953), *Kondor* (1956), *Zlata ptica* (1956), *Najdihojca* (1958) itd. Za razvoj področja je bila zaslužna Kristina Brenk, medtem ko je prav pri leposlovju imela odločujoč vpliv urednica Marija Sever, s katero se je Lojze Kovačič poročil leta 1951. Marija Kovačič - Vida (1926–1978) je bila urednica časopisa *Pionirski list* (1949–1976) pri založbi Mladinska knjiga. Lev Milčinski, naš priznani akademik, jo je leta 1984 označil za „plemenito žensko“. Spodbujala je mlade literate, takrat začetnike (npr. Daneta Zajca, Lojzeta Kovačiča idr.), da so pisali za otroke in mlade. Za marsikaterega od njih je bila to priložnost za urjenje in tudi možnost za preživetje.

Obsežne sodobne pravljice – znanstveno-fantastične in pustolovske pripovedi

Obsežno sodobno pravljico z naslovom *Blaže in Nežica v veselju* z risbami Milana Bizovičarja je objavil v 23 nadaljevanjih kot znanstveno-fantastično pripoved s tipično zgradbo (angl. *home-away-home*) leta 1955³. Dvanajstletni Blaž in enajstletna Neža odideta v (znanstveno) fantastični svet, zaradi "rabutanja" hrušk na vrtu hudobnega Šepavca. Na koncu besedila se pojavi metafizijska poved, da sta le sanjala dolge sanje.

To je Blaže, fant dvanajstih let, ki hodi v drugi razred gimnazije. Je vražji deček, kar mu lahko berete že v njegovih bistrh očeh, vojskovodja v svoji ulici, odličen telovadec, boksar in nogometaš, prekucuh, ki mu hodijo po glavi same traparije, in nestalnega značaja. (Kovačič 1955: 1)

Tale je enajstletna Nežica, njegova sestra. Sicer je v šoli pridna, pa tudi doma pomaga materi v gospodinjstvu. Kadar dežuje, plete nogavičke za svojo punčko, ob sončnih dneh pa se igra z deklicami trgovino in mamice na dvorišču. (Kovačič 1955: 1)

Naslednjo obsežno sodobno pravljico z naslovom *Čudovito življenje Tomaža Strune*⁴ (21 nadaljevanj) z ilustracijami Milana Bizovičarja je objavil v *Pionirskem listu* (1959/60), kasneje (1963) je bilo besedilo prirejeno tudi za radijsko igro z enajstimi deli.

Junak naše povesti je Tomaž Struna. Star je deset let, hodi v šolo, je uren in močan. Na glavi ima trd šop las in na sebi rdečo majo z luknjo na trebuhu. Stanuje v hiši št. 57,

³ Kovačič, Lojze, 1955/56. *Blaže in Nežica v veselju* / ilustr. Milan Bizovičar. *Pionirski list*. Leto 9, št. 1 (21. 9.), št. 2 (28. 9.), št. 3 (5. 10.), št. 4 (12. 10.), št. 5 (19. 10.), št. 6 (26. 10.), št. 7 (2. 11.), št. 8 (9. 11.), št. 9 (16. 11.), št. 10 (23. 11.), št. 11 (30. 11.), št. 12 (7. 12.), št. 13 (14. 12.), št. 14 (21. 12.), št. 15 (11. 1.), št. 16 (18. 1.), št. 17 (25. 1.), št. 18 (1. 2.), št. 19 (8. 2.), št. 20 (22. 2.), št. 21 (29. 2.), št. 22 (7. 3.), št. 23 (14. 3.)

⁴Kovačič, Lojze, 1959/60. *Čudovito življenje Tomaža Strune* / ilustr. Milan Bizovičar. *Pionirski list*. Leto 13, št. 1 (15. 9.), št. 2 (22. 9.), št. 3 (2. 10.), št. 4 (9. 10.), št. 5 (15. 10.), št. 6 (22. 10.), št. 7 (29. 10.), št. 8 (5. 11.), št. 9 (12. 11.), št. 10 (19. 11.), št. 11 (26. 11.), št. 12 (4. 12.), št. 13 (9. 12.), št. 14 (16. 12.), št. 15 (23. 12.), št. 16 (28. 12.), št. 17 (6. 1.), št. 18 (13. 1.), št. 19 (4. 2.), št. 20 (10. 2.), št. 21 (17. 2.)

ki ima enajst dimnikov in mačke in cvetličnjake na oknih. Ima brata Janka in sestrico Metko in mamo. Njegov oče je šofer. Dva dni pred začetkom naše povesti je moral s tovornjakom na dolgo pot, s katere se je vrnil šele štiri dni po koncu. To je za povest velika sreča, kajti oče je strog.

In vendar je naš junak nekaj posebnega. Živi še neko drugo življenje, sijajno, napeto in razburljivo, polno pustolovščin, bojov in zmag na vseh koncih sveta. Toda zaradi tega se mu v navadnem življenju pripeti veliko več nerodnega in smešnega, dokler ... (Kovačič 1963: 1)

Objave v drugih monografijah 1958–

Lojze Kovačič je po desetih letih objavljanja v revijah (*revialna faza*) objavil prvo izvirno kratko realistično pravljico *Novoletna zgodba* v knjižni zbirki *Čebelica*⁵. Kratka sodobna pravljica⁶ oz. slikanica z ilustracijami Milana Bizovičarja se intertekstualno navezuje na Andersenovo *Deklico z vžigalicami*. S tem se prične njegova *monografska faza*.

Snežilo je še zmeraj, ko je oče korakal proti predmestju. (Kovačič 1958: 1)⁷

Bilo je na silvestrovo. Na mesto je padal gost zastor snega in pokrival z belimi kapami črne dimnike starih grintavih hiš. (Kovačič 1954: 1)⁸

Glavni literarni lik je deček Janko in socialno šibka družina (bolna mati). Za razliko od tragičnega konca antipravljice *Deklica z vžigalicami*, kjer nihče ne pomaga umirajočemu otroku navkljub preobloženim mizam in silvestrovemu, si v Kovačičevem besedilu sosedje delijo hrano in pijačo ter na koncu skupaj praznujejo. Socialna kohezivnost je očitna, kot tudi avtobiografske prvine, četudi je besedilo fikcijsko.

Urednica Marija Kovačič⁹ je v antologije oz. zbirke uvrščala tudi njegove kratke sodobne pravljice, npr. *Za celo leto: priročnik iger in deklamacij*, 1960¹⁰ je uvrstila *Novoletno zgodbo* in *Štirje možje v snegu*; v *Praznični koledar: pesmi, črtice in igre za šolske prireditve*, 1976¹¹ je uvrstila dve, in sicer *Tejko gleda v prihodnost* in *Zgodba o zmešanem računanju*.

V kasnejših antologijah v letih 1991–2004 in dalje, kar je pravzaprav protislovno glede na njegov renome, so njegove kratke sodobne pravljice redko vključene in objavljene. Nekaj jih je bilo vseeno objavljenih: npr. *Pravljice za leto in dan: januar, februar, marec*¹² (1993) so: *Pst*,

⁵ *Čebelica* je knjižna zbirka za otroke, ki jo je leta 1953 ustanovila sistemska mladinska avtorica Kristina Brenk, po vzoru *Kranjske čbelice*.

⁶ V mladinski literarni vedi obstajajo trije modeli pravljice, 1. ljudska (npr. J. in W. Grimm), 2. klasična (npr. H. C. Andersen idr.) in sodobna (kratka, npr. E. Peroci, S. Makarovič, D. Zajc idr.) in obsežna sodobna pravljica (npr. *Drejček in trije Marsovčki*, *Kosovirja*, *Potovanje v tisočera mesta* idr.).

⁷ Kovačič, Lojze, 1958. *Novoletna zgodba* / ilustr. Milan Bizovičar. Ljubljana: Mladinska knjiga. (knjižnica Čebelica; 41)

⁸ Kovačič, Lojze, 1953/54. *Deček in starka*. *Pionirski list*. Leto 7, št. 26 (24. 3.)

Ko zvezde žare kakor zmrznjen zvok. *Pionirski list*. Leto 7, št. 16 (28. 12.)

⁹ Marija Kovačič - Vida, roj. Sever, je bila v založbi Mladinska knjiga urednica časopisa *Pionirski list* in revije *Pionir* od 1949 do upokojitve 1976, kasneje je tudi sodelovala z revijo in založbo, vse do svoje smrti 1978.

¹⁰ Kovačič, Marija, *Za celo leto: priročnik iger in deklamacij*, 1960

¹¹ Kovačič, Marija, *Praznični koledar: pesmi, črtice in igre za šolske prireditve*, 1976

¹² Urednik Niko Grafenauer.

volk je v sobi, v *Bisernici: slovenske kratke pripovedi za otroke od 1945–1995*¹³ (1996) le *Za nosom* in v antologiji *Vse najboljše, Ciciban: 100 in več najboljših iz šestdesetih letnikov Cicibana*¹⁴, 2005 (v *deželi dedka Mraza in Vojaška postelja*).

V svojih znanstvenih člankih o avtorju¹⁵ menim, da strokovna javnost ni prepoznala njegove izvirnosti, niti je ni uspela definirati niti postaviti v mednarodni kontekst in prostor. Kar je seveda škoda.

Kratke sodobne pravljice in *Zgodbe iz mesta Rič-Rač*

Prvo samostojno kratko sodobno pravljico v slikaniški knjižni obliki z naslovom *Novoletna zgodba* je objavil leta 1958. Naslednja samostojna publikacija je bila prva izdaja zbirke kratkih sodobnih pravljic z naslovom *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* iz leta 1962. V prvi izdaji je objavljenih štirinajst enot. V drugi izdaji, leta 1969, je objavljenih devetnajst besedil, v tretji izdaji iz leta 1981 dvajset, v četrti izdaji iz leta 1994 enaindvajset besedil. Vse izdaje so izšle z ilustracijami Milana Bizovičarja. Peta izdaja iz leta 2011 ima enaindvajset kratkih sodobnih pravljic (z ilustracijami Damijana Stepančiča).

Kovačič je k drugi, tretji in četrti izdaji dodal še avtorski dodatek z naslovom *Povest o sebi in knjigi*. K izdaji iz leta 1994 je k temu dodatku dodal še avtopoetiko z naslovom *Zakaj ne pišem več zgodb za otroke*. Najplodnejše obdobje pisanja za otroke je imel v 50., manj v 60. letih 20. st., ko je objavil večino svojih mladinskih besedil. Kasneje je poskušal oživetiti pisanje za otroke, ko je leta 1979/80 objavil kratko sodobno pravljico *Zgodba o levu in levčkih v Pionirskem listu* z ilustracijami Ančke Gošnik - Godec. Leta 1980 jo je objavil v reviji *Lutka* in leto pozneje kot radijsko igro. Kot samostojna slikanica je izšla leta 1983 z ilustracijami Matjaža Schmidta. Kovačič je bil tudi urednik revije *Lutka* (1966–1973). Vendar je bilo to po dostopnih virih zadnje besedilo za mladino. Pisatelj se je v celoti posvečal le še književnosti za odrasle.

¹³ Urednica Marjana Kobe.

¹⁴ Urednica Slavica Remškar.

¹⁵ BLAŽIČ, Milena. Novosti v kratki sodobni pravljici Lojzeta Kovačiča – študij primera *Zgodbe iz mesta Rič-Rač*. V: TROHA, Gašper (ur.), BLAŽIČ, Milena (ur.), LEBEN, Andrej (ur.). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba. 2009, str. 152–169. [COBISS.SI-ID [8016457](#)]

BLAŽIČ, Milena. Arhetipi in dvojnosti v kratkih sodobnih pravljicah. V: KOMEL SNOJ, Mateja (ur.), KOVAČIČ, Lojze. *Fragmenti o prišleku : spominska knjiga Lojzeta Kovačiča*. Ljubljana: Študentska založba. 2008, str. 383–388, ilustr. [COBISS.SI-ID [7615817](#)]

TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*, (Zbirka eBeletrina). Ljubljana: Študentska založba, 2013. ISBN 978-961-242-653-8. <http://www.biblos.si/lib/book/9789612426538>. [COBISS.SI-ID [267564544](#)]

TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 211 str., ilustr. ISBN 978-961-242-249-3. [COBISS.SI-ID [247582208](#)]

BLAŽIČ, Milena (diskutant), TROHA, Gašper (diskutant), RENKO, Manca G. (diskutant). *Družbeno in družabno – Lojze Kovačič, sodobni mladinski klasik : 16. junij 2014, Mala drama SNG*. [COBISS.SI-ID [10260809](#)]

Pogovor o romanu Otroške stvari Lojzeta Kovačiča. [COBISS.SI-ID [3726171](#)]

BLAŽIČ, Milena. *Lojze Kovačič – Mladinski klasik*. str. 131–137, V: *Mladinski klasiki : izbor člankov in razprav*. 1. izd. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016. 332 str., ilustr. ISBN 978-961-253-197-3. [COBISS.SI-ID [288040704](#)]

Zgodbe iz mesta Rič Rač in camera obscura

Kovačič je razvil model kratke sodobne pravljice, v katerem je značilna dvodimenzionalnost, ki je lahko jasna, med doživljajskim in domišljijanskim svetom, včasih je zabrisana, vendar je vnesel veliko novosti. Ena izmed teh je filmičnost; nanj je vplival *film noir* oz. širokokotni pogled na dogajanje, panoramska perspektiva, kot bi opazoval s filmsko kamero. Nemalokrat pa vse zvrne, kot da bi uporabljal *camera obscura*.

Neko noč pa, ko je Luna žarela kakor velik žaromet kamiona in je bila taka kakor luknja, skozi katero je bilo videti v veliko razsvetljeno dvorano, je fantek sklenil odpotovati. (Kovačič 2011: 23)¹⁶

Noč je. Samo radio igra na polici in se sveti sredi temne sobe kakor majhno gledališče. (Kovačič 2011: 50).¹⁷

Tejko odmakne radio in gleda od zadaj, skozi luknjice, da bi jih vse skupaj zagledal. Še dihati si ne upa, da ne bi koga prevrnil s svojo sapo. (Kovačič 2011: 51)¹⁸

Prizore v kratkih sodobnih pravljicah je prikazoval kot zaporedje filmskih kadrov. Nanj so vplivale tudi reklame (izložbe, napisi, svetlobne reklame ipd.)

Zgodbe iz mesta Rič-Rač in art deco

V najnovejši monografiji Bettine Kummerling Meibauer in Eline Druker *Children's Literature and the Avant-Garde*, 2015,¹⁹ avtorici raziskujeta vpliv avantgarde na mladinsko književnost. Gre za vplive *art décoja*, dadaizma, ekspresionizma, konstruktivizma, nadrealizma, nove stvarnosti, novega sloga in pop arta. Vse te smeri v umetnosti so nastale večinoma med prvo in drugo svetovno vojno, vendar so se v mladinski književnosti pojavile po drugi svetovni vojni, kot odmev vseh teh *-izmov*. Po njuni teoriji, s katero razlagata, kako avantgardni vplivi na mladinske avtorje niso le umetniški izraz, ampak vsebujejo tudi ideološke in didaktične ideje, ki so sicer neločljive od umetniških, so ti vplivi našli naravno zatočišče v literaturi za mladino. V mladinskih besedilih tako pri Kovačiču najdemo avantgardne ali – kot to označita – *art deco* motive, npr. (vsi citati²⁰):

1. arhitektura (*Hišica dveh bratcev, Mesto Rič-Rač, Možiček med dimniki, Pet balkonov, Povest o raztrganem mestu ...*). Nekaj primerov:
 1. Tejko gradi hišo – TUKAJ GRADI / velik dvajsetnadstropni nebotičnik / gradbeno podjetje / "MALTA" // Tukaj zida / osemnadstropni blok / TEJKO (Kovačič 2011: 7–8).
 2. Možiček med dimniki – Koliko luči: modre luči – to so ceste, zelene luči – to so parki, rumene luči – to sta železnica in letališče, škrlatno rdeče luči – to so avtobusi, rožnate luči – to so izložbe, mavričaste – to so signali in reklame ..." (Kovačič 2011: 70)

¹⁶

¹⁷

¹⁸

¹⁹ Kummerling Meibauer, Bettine in Druker, Eline, *Children's Literature and the Avant-Garde*, 2015. Amsterdam; Philadelphia: J Benjamins.

²⁰ Vsi citati iz: Kovačič, Lojze, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in drugod*. Ljubljana: Študentska založba.

3. Otroška dežela – Hiše so bile visoke in pobarvane kakor igralne kocke²¹ in na njih so bile naslikane brkate mačke, kljunaste gosi, dimnikarji z belimi zobmi in velike gobe štorovke. (Kovačič 2011: 79)
2. gledališče
 1. *(Pet bahačev – Lahko zlezem noter, se zaprem in igram radio ali pa imam lutkovno gledališče.)* (Kovačič 2011: 48)
 2. *Radio* (Samo radio igra na polici in se sveti sredi temne sobe kakor majhno gledališče.) (Kovačič 2011: 50)
 3. *Možiček med dimniki – Redke svetilke gore in razsvetljujejo napise na nočnih hišah: (...) ČUDEŽNO LUTKOVNO GLEDALIŠČE (...)* (Kovačič 2011: 71)
 3. film
 1. *Na luno – Toda Luna sredi neba je imela zdaj velike zelene oči z dolgimi trepalnicami kakor filmska igralka, zavihane brke, krasen nos in smejala se je prijazno in bodrilno vsej Zemlji s svojimi širokimi, rdečimi ustnicami.* (Kovačič 2011: 24)
 2. *Fantek na oblaku – Bili so taki, ki pišejo za časopise, taki, ki filmajo za filme, in taki, ki pripovedujejo pa radiu, četrti, ki snemajo za televizijo (...).* (Kovačič 2011: 59)
 3. *Možiček med dimniki – Damo vam toliko, kolikor zahtevate, vrhu tega pa postavimo v vsako hišo še televizor, da se boste lahko zabavali.* (Kovačič 2011: 68)
 4. igrače (Glinasti konjiček), oblikovanje, uporabni predmeti:
 1. *Zgodba o raztresenem fantku – V izložbi je bilo polno igrač: letala, vlak in puške, možici na drogovi in rdeče pobarvani tovornjaki.*
 2. *Hiša dveh bratcev – Janko pa je majhen, debelušen in šaljiv in se zna igrati. Stanujeta v zgornjem delu hišice, spodaj pa so igrače.*
 1. *Radio – Ampak sredi temne prodajalne, polne igrač, konjičev, lestvic, račk in vrtiljakov prav gotovo stoji stara, debela, prijazna gospa in govori, da se sliši iz radia: "Ljubi otroci, pridite jutri zjutraj po igrače v mojo trgovino."* (Kovačič 2011: 51)
 5. knjige
 1. *Pošta "Balon" KDOR BO UJEL TA BALON, MU ŽELIM, DA BI IMEL VELIKO KNJIG IN LEPO ZELENO SVETILKO, DA BI ZVEČER LAHKO BRAL PRAVLJICE.* (Kovačič 2011: 21)
 2. *Pet bahačev – "Jaz pa berem sijajno knjigo, v kateri se mačke boksajo in streljajo, vi pa ne!" In brž je skrtil knjigo za hrbet, da ne bi nihče videl imenitnih platnic in bi se vsem poredile sline od želje po taki knjigi.* (Kovačič 2011: 48)
 3. *Dva črna gospodka – Velik in pameten mož bo postal, ki bo bral učene knjige in bo stanoval v beli hiši z vrtom, polnim dreves, gromozanskih kakor sloni," mu odgovori drugi.* (Kovačič 2011: 76)
 6. moda (oblačila, vzorci (cvetlični in geometrijski vzorci)
 1. *Radio – Najbrž sedi notri, majhen kakor Tejkov palec, oblečen v kockasto²² obleko in s slamnikom, potisnjenim na oči.* (Kovačič 2011: 50)
 2. *Možiček med dimniki /.../ v velikih izložbenih oknih se na vrtnih stoli in ležalnikih nemo zabavajo po zadnji modi oblečene izložbene lutke [...].* (Kovačič 2011: 63)

²¹ Vpliv Bauhaus oblikovanja, ki je združevalo elemente avantgarde in socializma.

²² Geometrijski vzorci – art deco, npr. kockasta odeja, kockasta obleka, kockasta pernica, kakor kocke, kocke, kockasta odeja, igralne kocke, ipd.

3. Možiček med dimniki – Včasih zleze na stolp mestne ure, ki je razsvetljena vso noč in ima zeleno številčnico in namesto kazalcev dvojje cvetličnih bilk iz zlata. (Kovačič 2011: 71)
 1. Možiček med dimniki – V njih žive sami revni ljudje: prodajalci časopisov in cvetic, poštarji, ki niso več v službi, pa še zmeraj nosijo pošgarske kape in uniforme, ker druge obleke nimajo, čevljarji, lektorji, pečatarji, ki delajo žige, brusarji nožev in škarij, steklarji, popraviljalci starih dežnikov, lončevci itd. (Kovačič 2011: 63)
7. pohišstvo (Vojaška postelja)
1. Dva zmerjalca – Dva tedna sta morala pospravljati hišico: čistiti, brisati, obnavljati pohišstvo, prekopavati vrt, mašiti luknje v stenah in na stropu, napraviti nova vrata iz drevesa in vrtno ograjo s pisemskim nabiralnikom, nazadnje pa sta morala še v mesto po novo žarnico, petstosvečno, če sta ponoči hotela brati pravljice. (Kovačič 2011: 56)
 2. Povest o mestu Rič-Rač – Odprli so omaro, da bi se preoblekli, toda omara se je razpolovila in vse obleke v njej so se raztrgale. V eni polovici omare je ostala leva, v drugi pa desna polovica oblek. (Kovačič 2011: 61)
 3. Možiček med dimniki – Včasih se pomika po ulici voz s pohištvom in ljudmi, ki se selijo iz starega mesta v palače na ono stran. Stojijo na vozu in držijo omare, cvetlične lonce z asparagusi ali ogledala, da ne bi padla z voza. (Kovačič 2011: 66)

Kummerling Meibaue in Druker menita, da to zlahka apliciramo tudi na mladinske avtorje. Teorija je aplikabilna in uporabna za razlago Kovačičevih novosti, ki jih je vnašal v mladinsko književnost. Vse značilnosti *art déco*ja najdemo v kratkih sodobnih pravljičah Kovačiča: podoba otroka, vpliv razstav, posterjev, oblikovanja (dizajna), tudi Bauhauza (bloki). Seveda vse to trenutno ni v fokusu literarne vede, četudi so na estetski in pripovedni ravni prinesli veliko novega. Avtorici menita, da so nekateri 1) avtorji so svojo "avantgardno" fazo imeli za stransko fazo (angl. *by products*), 2) literarni zgodovinarji so avantgardnost / modernost teh avtorjev na področju književnosti za odrasle sprejeli kot umetniško, na področju mladinske književnosti pa je presenetljivo prezrta. (Kummerling Meibauer 2015: 7)

Medmedijske predelave – lutke, radio, TV

Vpliv časa vse preradi zanemarjamo. Tudi Lojze Kovačič je bil „otrok časa“ in s tem za tisti čas značilnih medijev, predvsem fenomen radia. Zato so bile številne kratke sodobne pravljice adaptirane kot radijske igre, ne le zaradi vsebine in zapleta, ampak tudi zaradi filmičnosti in slikovitosti (npr. *Možiček med dimniki* (1979), *Hišica dveh zmerjalcev* (1980).

Kot TV lutkovna nadaljevanka je bila prirejena obsežna sodobna pravljica z delno novim naslovom *Čudovito življenje Petra Strune*²³ (11 epizod, 1963). Ta je bila prirejena in predvajana tudi kot glasbena pravljica, ravno tako tudi *Dva zmerjalca* v seriji *Sedem stopnic do glasbe* (1978). Za TV je bilo prirejenih pet kratkih sodobnih pravljič *Zgodba iz mesta Rič-Rač: Zlata ptica Rič Rač* (1982), *Na luno* (1. in 2. del), *Pošta Balon*, *Najmočnejši fantek na svetu* in *Pst, volk je v sobi*. To so bili kratki 5–8 minutni TV-posnetki (1982). Kovačič je objavljial kratke sodobne pravljice, ki so prirejene kot zvočni posnetki, npr. *Rokec na drugem koncu sveta*

²³ 1963 *Čudovito življenje Petra Strune*: TV lutkovna nadaljevanka v 11 epizodah. Ljubljana: Radiotelevizija. (29. 4.–9. 12. 1963).

(1960); izdana je zvočna kasetna *Možiček med dimniki* (1979) in *Hišica dveh bratov* (2005) kot CD.²⁴

Kot samostojna slikanica v slovenski kulturni javnosti se je najbolj vtisnila v spomin slikanica *Najmočnejši fantek na svetu*, v katerem se hkrati prepleta avtobiografsko in fikcija. Besedilo se intertekstualno navezuje na "najmočnejšo deklico na svetu" – *Piko Nogavičko* Astrid Lindgren, opisuje pa večno otroško željo po moči in urejanju sveta po svoje.

Medmedijskost – lutke, radio, TV

Na področju slovenske mladinske književnosti je najbolj znan z že omenjeno zbirko kratkih sodobnih pravljic *Zgodbe iz mesta Rič-Rač*, ki vsebuje le tretjino mladinskega opusa. Drugi dve tretjini mladinskega opusa sta de facto fragmentarni in neznani, četudi sta vrhunski. Posamezne pravljice iz knjige so bile tudi objavljene v slikaniški knjižni obliki, predvsem najbolj znana *Najmočnejši fantek na svetu* (1959/60 v *Cicibanu*, 1977 in 1985 in 1998). Omenjena kratka sodobna pravljica z avtobiografskimi prvini je ena izmed najbolj reprezentativnih kratkih sodobnih pravljic. Med bolj znane slikanice sodi tudi *Možiček med dimniki*, ki se intertekstualno navezuje na *Bratec in Kljukec s strehe* tudi A. Lindgren. Večkrat se omenja tudi *Pst, volk je v sobi*.

Zbirka *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* so bile prirejene tudi za radio (1973), pa tudi posamezne kratke sodobne pravljice so doživele radijsko obdelavo: npr. *Možiček med dimniki*, (1979), *Hišica dveh zmerjavcev* (1980) in *Zgodba o levih in levčku* (1981).

Interes za medmedijske projekte ga je vodil tudi pri zaposlitvi v Pionirskem domu (od 1963 do upokojitve). Postal je tudi urednik revije *Lutka* (1966–1973) in v soavtorstvu z Rankom Munitićem je izdal *Deželo animiranih čudes* (1976). Leta 1985 je Slovensko mladinsko gledališče uprizorilo delo za odrasle *Resničnost* v režiji Ljubiše Ristića²⁵.

Prevodi, priredbe, strip, znanstvena fantastika

Lojze Kovačič je svojo pisateljsko pot začel tudi kot soavtor, npr. v *revialni fazi* je priredil in/ali prevajal iz nemščine različna besedila, v katerih je otrok glavni literarni lik, čeprav to niso otroška besedila (npr. F. Kafka *Otroci na deželni cesti*) – najpogosteje v obliki stripov ali teksta pod sličico. Kovačič je tako vnašal prvine svetovljanstva preko intertekstualnosti v "domačijsko" slovensko mladinsko književnost, kar je žal rado spregledano.

Stripi in sodelovanje z ilustratorji

Zanimivo je tudi, da je bil Lojze Kovačič urednik, prireditelj in prevajalec monografij. Za strip je priredil obsežno sodobno pravljico Bogomirja Magajne *Brkonja Čeljustnik* (1956), ki je izšla tudi v ilustrirani prilogi Pionirskega lista *Mali veseljak* v nadaljevanjih.²⁶

²⁴ Gramofonske plošče: 1960 *Rokec na drugem koncu sveta* [Zvočni posnetek] / pripoveduje Jurij Souček; glasba Ivo Petrič, 1960. *Možiček med dimniki* [Zvočni posnetek] / pripovedujeta Štefka Drolc in Polde Bibič; 1979, CD *Hišica dveh bratov*. Na: *Juha iz žebļjev* [Zvočni posnetek] /2005.

²⁵ 1976] Munitić, Ranko: *Dežela animiranih čudes* / ilustr. Dušan Petričić. Ljubljana: Univerzum.

²⁶ Magajna, Bogomir: *Brkonja Čeljustnik* / ilustr. France Slana. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*, 1951. Magajna, Bogomir: *Brkonja Čeljustnik* / ilustr. France Slana. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*. 1952.

Iz nemščine je prevedel, Hansa Fallado: *Zgodba o trapastem dnevu* (1954/55), *Zgodba o zmešnjavah* (1957), *Zgodba o bratcu* (1970/71) in *Zgodba o zgodbici* (1983).²⁷

Za strip je priredil besedilo Astrid Lindgren *Mojstrski detektiv Blomquist* (1953).²⁸ Priredil je zgodbo Ernesta Hemingwaya *Dan pričakovanja*²⁹ in tudi pustolovsko besedilo Jacka Londona *Joe med pirati* (21 nadaljevanj).³⁰ Sledi pustolovsko besedilo avtorice Mette Victorie *Dnevnik malopridnega Jurčka* (17 nadaljevanj).³¹ Pustolovska zgodba Fredericka Marryata *Moški razbojnik* tudi sodi sem.³²

Nad vse zanimivo, da je prevedel tudi kratko črtico Franca Kafke z naslovom *Otroci na deželni cesti* (1960/61).³³

Napisal je tudi nekaj znanstvene fantastike: za strip je priredil sodobno pravljico Alfreda Fritza *Astropol: počitnice v vsemirju leta 2003* (11 nadaljevanj).³⁴ in podobno fantastično besedilo Siegfrieda Schieterja *Nevidni človek in boben* (1960/61) v 36 nadaljevanjih.³⁵

Za mlade bralce je Lojze Kovačič začel objavljati v serijskih publikacijah, npr. 1950/51 v reviji *Pionir* kratko besedilo z naslovom *Ura*³⁶, kasneje pa predvsem v reviji *Ciciban* in *Pionirski list*.

Najbolj pogosto je sodeloval s sodobniki svoje generacije: Milanom Bizovičarjem (40), Francetom Slana (12), Jože Ciuha (4) ter 3 enote: Ančka Gošnik Godec, Roža Piščanec, Savo Sovre ter po dve enoti: M. Vovk, D. Stepančič, M. Schmidt, C. Potokar, A. Mavec, M. Manček in eno slikanico: M. Dovjak, M. Jemec Božič, D. Kofler, M. Muster, D. Petričič, D. Plestenjak, A. Rogelj in I. Seljak Čopič.

Prevodi v tuje jezike

Navkljub nesporni kvaliteti je prevedenega zelo malo, le nekaj enot. Leta 1966 *Zgode iz grada Rič-Rač* (Zgodbe iz mesta Rič-Rač).³⁷ Leta 1972 so v francoščino prevedli *Le petit garçon sur un*

²⁷ Fallada, Hans (*Geschichte aus der Mürkelei*, 1938) / ilustr. Roža Piščanec

²⁸ Lindgren, Astrid: *Mojstrski detektiv Blomquist* / ilustr. Milan Bizovičar. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*, 1953.

Lindgren, Astrid: *Mojstrski detektiv Blomquist* / ilustr. Milan Bizovičar. *Pionirski list*, 1953.

²⁹ Hemingway, Ernest: *Dan pričakovanja*. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*, 1953/54.

³¹ Victor, Metta Victoria: *Dnevnik malopridnega Jurčka* / ilustr. Savo Sovre. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*, 1955/56.

³² Marryat, Frederick: *Morski razbojnik: po knjigi kapitana Fredericka Marryata* / ilustr. Miki Muster. *Pionir*, 1954/55.

³³ Kafka, Franz: *Otroci na deželni cesti (Kinder auf der Landstrasse, 1912)* / ilustr. Savo Sovre. *Pionirski list*, 1960/62.

³⁴ Fritz, Alfred: *Astropol: počitnice v vsemirju leta 2003* / ilustr. France Slana. *Mali veseljak: ilustrirana priloga Pionirskega lista*. 1953. Fritz, Alfred: *Astropol: počitnice v vsemirju leta 2003* / ilustr. France Slana. *Pionirski list*. Leto 6. 1953.

³⁵ Schieterja, Siegfried, *Nevidni človek in boben* (1960/61) ilustr. Aco Mavec.

³⁶ Kovačič, Lojze, *Ura* 1950/51

³⁷ Kovačič, Lojze, *Zgode iz grada Rič-Rač*, prevod Dora Maksimović-Pilković ilustr. Milan Bizovičar.

*nuage*³⁸ (Fantek na oblaku).³⁹ V slovaški jezik so leta 1973 prevedli *Svetom letom*⁴⁰ (Potovanje za nosom).⁴¹ V serijskih publikacijah *Le livre slovène* sta bili prevedeni, po dosedaj najdenih viri, le dve pravljici, in sicer 1971 *Le petit homme parmi les cheminées* (Možiček med dimniki) in 1979 *Voyage au pif* (Potovanje za nosom).⁴²

V 80. letih je poskušal obuditi mladinsko fazo s kratko sodobno pravljico *Zgodba o levih in levčku*, sprva kot radijsko igro *Zgodba o velikem in malem strahu: radijska igra za otroke* (1981)⁴³ in nato kot slikanico (ilustracije Matjaž Schmidt, 1983). Pravljica je bila leta 1986 prevedena v nemščino *Die Geschichte vom Löwenvater und dem Löwenjungen*.⁴⁴

Antologije

O tem sem nekaj že napisala, a vseeno preglejmo objave. Že v 60. letih so bile avtorjeve kratke sodobne pravljice uvrščene v antologije, npr. *Novoletna zgodba, Štirje možje v snegu* v monografiji *Za celo leto: priložnik iger in deklamacij* (urednica Marija Kovačič) 1960 ter *Možiček med dimniki* v publikaciji *Pravljice iz naših dni*. V antologiji *Praznični koledar: pesmi, črtice in igre za šolske prireditve* sta bili objavljeni leta 1976 *Tejko gleda v prihodnost* in *Zgodba o zmešanem računanju* (urednica Marija Kovačič). V antologiji *Pravljice za leto in dan. Januar, februar, marec* je bila objavljena Kovačičeva pravljica *Pst, volk je v sobi*, 1993, v antologiji *Bisernica: slovenske kratke pripovedi za otroke od 1945–1995* pa pravljica *Za nosom* (1996). V antologiji, posvečeni 60-letnici izhajanja revije *Ciciban*, v kateri je Kovačič objavil skoraj polovico svojih kratkih sodobnih pravljič, z naslovom *Vse najboljše, Ciciban: 100 in več najboljših iz šestdesetih letnikov Cicibana* sta izšli pravljici *V deželi dedka Mraza* in *Vojaška postelja* (2005). Bistveno v kratkih sodobnih pravljicah Lojzeta Kovačiča, zlasti v *Zgodbah iz mesta Rič-Rač*, so novosti, ki jih je prinesel v tradicionalno slovensko mladinsko književnost, in sicer izraziti motiv otroka, ki postane osrednja književna oseba.

Tudi v književnosti za odrasle je Kovačičev osrednji literarni lik otrok (npr. *Deček in smrt* (1968), *I. del Prišlekov* (1984) in *Otroške stvari* (2003).

Medbesedilnost, otrok in upor

Medbesedilnost – Andersen, Fallada, Fritz, Kafka, Lindgren, Slomšek, Tolstoj

Na naslednji tabeli sem s primerjalno analizo motivno-tematskih prvin Kovačičevih mladinskih besedil takole razporedila povezave:

1. Andersen, H. C.: Cesarjeva nova oblačila – Kovačič, L.: Zgodba o raztresenem fantku
2. Andersen, H. C.: Deklica z vžigalicami – Kovačič, L.: Ko zvezde žare
3. Andersen, H. C.: Deklica z vžigalicami – Kovačič, L.: Dva črna gospodka
4. Carroll, L.: Alica v čudežni deželi – Kovačič, L.: Otroška dežela

³⁸ Ilustr. Milan Bizovičar.

³⁹ Prev. Zlata Pirnat Cognard.

⁴⁰ Ilustr. Milan Bizovičar.

⁴¹ Prev. Mária Myjavcová.

⁴² 1979 *Voyage au pif* (*Potovanje za nosom*) / prev. Elza Jereb. *Le livre slovène*. Št. 3/4 str. 37–40.

⁴³ Igra je prejela drugo nagrado na natečaju RTV Lj. 1980.

⁴⁴ Kovačič, Lojze, 1985 *Die Geschichte vom Löwenvater und dem Löwenjungen* (*Zgodba o levu in levčku*) / prev. Milan Mlačnik; ilustr. Matjaž Schmidt. Herrsching: M. Pawlak.

5. Carroll, L.: Alica v čudežni deželi – Kovačič, L.: Rokec na drugem koncu sveta
6. Dumas, Alexander: Trije mušketirji – Kovačič, L.: Trije mušketirji
7. Exupery, A. de S: Mali princ – Kovačič, L.: Na Luno
8. Exupery, A. de S.: Mali princ – Kovačič, L.: Otroška dežela
9. Fallada, Hans: Zgodba o trapastem dnevu – Kovačič, L.:
10. Grimm, J. In W.: Janko in Metka – Kovačič, L.: Janko in Metka
11. Grimm, J. In W.: Rdeča kapica – Kovačič, L.: Rdeča kapica
12. Grimm, J. In W.: Ribič in njegova žena – Kovačič, L.: Vanja in piščal
13. Kafka, Franz: Otroci na cesti – Kovačič, L.: Glinasti konjiček
14. Korczak, Janusz: Kralj Matjažek Prvi – Kovačič: Otroška dežela
15. Lindgren, Astrid: Bratec in kljukec s strehe – Kovačič, L.: Možiček med dimniki
16. Lindgren, Astrid: Pika Nogavička – Kovačič, L.: Najmočnejši fantek na svetu
17. Rodari, Gianni: O pobeglem nosu – Kovačič, L.: Potovanje za nosom
18. Rodari, Gianni: Odlično plus ena – Kovačič, L.: Zgodba o zmešanem računanju
19. Sandburg, Carl: Pet čudežnih pajacev – Kovačič, L.: Pet bahačev
20. Slomšek, A. M.: Blaže in Nežica v nedeljski šoli – Kovačič, L.: Blaže in Nežica v veselju
21. Tolstoj, L. N.: Mati in njena hčerka Anica – Kovačič, L.: Neslana juha

Kovačič je izrazit avtor, pri katerem so motivno-tematske reminiscence⁴⁵ očitne, vendar jih avtor ustvarjalno predela. Poleg intertekstualnih povezav je moč najti tudi medmedijske povezave, npr. vpliv filma (npr. širokokotni pogled na dogajanje, ptičja perspektiva, opazovanje sveta kot skozi filmsko kamero, motiv letenja (*Na luno*, *Pošta "Balon"*, *Rokec na drugem koncu sveta* idr.), kadriranje – zaporedje prizorov (Tejko zida hišo). Uporablja filmsko tehniko pisanja, odtod tudi filmičnost – pogled od blizu in od daleč, pogled od daleč (novo mesto), potem fokus na dejanje in povečava detajla (okno).

Na drugi strani se razprostira novo mesto: ob širokih cestah se vzdigujejo velike, bele palače iz stekla, železa in betona, ki imajo toliko oken, kolikor ima na primer največji časopis na svetu malih oglasov v nedeljo. (Kovačič 2011: 63)

Vpliv reklam (npr. napisi (ČUDEŽNO LUTKOVNO GLEDALIŠČE, PRI GRADU, SLAVA PESMI idr..), izložbena okna idr.).

Letel je proti nebu, razsvetljenem od milijona zvezd, ki so se lesketale in migljale kakor glavice bucik. Luna je postajala čedalje večja in svetlejša – kakor obraz velikana. (Kovačič 2011: 23)

Vse te zanimive motivno-tematske reminiscence bodo (upajmo) predmet nadaljnega raziskovanja in primerjanja. Kakor tudi sam pisateljski »filmični« postopek.

Podoba otroka in otroštva

Pri Kovačiču je ena izmed motivno-tematskih stalnic podoba otroka, zato se tudi v zbirki *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* pojavljajo variacije osnovnega arhetipa otroka po C. G. Jungu, npr. otrok sirota (sirota si, zapuščeno dete); nedolžni otrok (nedolžno dete ti); božanski otrok (*Otroška dežela*, v kateri vladajo otroci). Otroci so vojaki, uradniki in delavci, ali kar hočejo biti in skrbijo za starše. Otroci so poimenovani (npr. gospod Jani) in ranjeni otrok (otroci jokajo, prosjačijo). V zvezi s tem se pojavljajo pogosti simboli otroka (C. G. Jung): biser; cvet / roža; čaša / kelih / kupa; dragulji; krog; otrok eksotičnega porekla (sirota); sonce (sončna svetloba,

⁴⁵ po Juvan, M., *Intertekstualnost*, 2000

sonce sredi mesta, na soncu, šest sončnikov, zlati sonček, sončni trakovi); zlato (zlat okvir, zlate črke, zlati gumbi, zlato jutro, zlata imena, zlate trobente, zlati lasje, zlata deklica, zlati sonček, zlatorumena lupina); zvezda (zvezdoslovec, branje knjig o zvezdah) in obkroženost z zvezdami:

Letel je proti nebu, razsvetljenem od milijona zvezd ki so se, lesketale in migljale, kakor glavice bučik; dimniki se ozirajo po zvezdah, še zvezde niso sijale na ta zapuščen kraj. (Kovačič 2011: 35)⁴⁶

C. G. Jung je pogosto rabo simbolov za arhetip otroka razlagal kot posledico trpljenja duše tistih, ki so izobčeni, trpinčeni in zavrženi – kar je potrditelj literarnih in avtobiografskih dejstev in izkušenj pisatelja. Pogosta tema pisateljev so tudi t. i. otroške dežele, pojmovanje otroka kot kralja, npr. Janusz Korczak *Kralj Matjažek Prvi* in pri Kovačiču *Otroška dežela*.

Pri nas je prepovedano odraslim govoriti, kadar govore otroci. (Kovačič 2011: 79)⁴⁷.

Zanimivo je tudi to, da njegovi literarni liki – predvsem dečki, veliko razmišljajo: mislil, mislil, pomislil, umislil, zamislil ... si tudi izmislil, od odraslih likov je oče osrednji lik, lik matere je na dogajalnem robu. Čeprav najdemo tudi izvirne domišljajske literarne like, kot je Možiček med dimniki.

“KDOR ULOVI TA BALON, NAJ PRIDE POJUTRIŠNJEM ZVEČER K MENI, DA SI IZMISLIVA NOVO, ŠE BOLJŠO POVEST, KOT JE TA.” (Kovačič 2011: 22)⁴⁸

Omenila sem, da je tudi v književnosti za odrasle osrednji literarni lik otrok (npr. *Deček in smrt* (1968), prvi del *Prišlekov* (1984) in *Otroške stvari*, (2003)), čeprav je pripovedna perspektiva odrasle osebe, prav tako jezik in slog, ki nikakor nista otroška.

Literatura socialnega uporaba – narobe svet

V književnosti za odrasle je značilna Kovačičeva kritičnost do politike, kar je možno zaslediti tudi v motivno-tematskih prvinah v *Zgodbah iz mesta Rič-Rač* (miličniki, policaji, uradniki, vojaki, vojašnice) in upor zoper ustaljeni red, zato je pogosta tematika *inversus mundus* ali *narobe dan/ vet* (npr. *Najmočnejši fantek na svetu*, *Otroška dežela*, *Zgodba o zmešanem računanju* idr.). Zanimivo je, da je v 50. letih objavljaj obsežne sodobne pravljice ali znanstveno-fantastične pripovedi (*Blaže in Nežica v vesolju*), a je kasneje opustil znanstveno-fantastične prvine, razen redkih (npr. *Na Luno*) in je raje pisal kratke sodobne pravljice, kjer so glavne književne osebe predvsem dečki, najpogosteje deček Jani ali Janko, kar je nedvomno avtobiografska reminiscenca na sinova (*Najmočnejši fantek na svetu*, *Otroška dežela*, *Pošta Balon*, *Fantek na oblaku*, *Potovanje za nosom* idr.). Gre torej za zanimive kratke sodobne pravljice, ki tematizirajo znane motive na sodoben način po modelu ljudske pravljice, in sicer dobesedno in v prenesenem poimenovanju, npr. v zgodbi *Dva zmerjavca* se brata zmerjata in uporabljata slabšalne izraze (npr. kozel, osel, tele idr.) in se v sobi pojavijo omenjene živali, dokler dečkov ne “sreča pamet”, kot je zapisal avtor.

Lojze Kovačič je sicer bolj znan kot avtor za odrasle, manj pa kot mladinski avtor. V slovenskem literarnem sistemu je poznana predvsem zbirka kratkih sodobnih pravljic *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* z enaindvajsetimi besedili, s katerimi je v 50. in 60. letih 20. st. vnesel številne novosti. Žal so v serijskih publikacijah ostale fragmentarne objave približno dve tretjini njegovega mladinskega opusa, ki je nadvse zanimiv za nadaljnje znanstveno-raziskovalno

⁴⁶ Kovačič, Lojze, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in drugod*. Ljubljana: Študentska založba.

⁴⁷ Kovačič, Lojze, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in drugod*. Ljubljana: Študentska založba.

⁴⁸ Kovačič, Lojze, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in drugod*. Ljubljana: Študentska založba.

področje. Podoba otroka je izjemno sodobno zastavljena in nima primerjave v sedanjih produkciji enaindvajsetega stoletja, ki izhaja iz precej poenostavljene obnove in reševanja problemov z "živalmi".

Avtopoetika – Kovačič o sebi

Kot vsi veliki pisatelji je tudi Kovačič imel samorefleksijo o lastni poetiki; že v revialni fazi leta 1960/61 zapiše *Nenavadno bo doživeti novo leto 2000* ... objavljeno v Pionirskem listu (novo leto 2000 je tudi doživel). Vendar se je s svojo pravo avtopoetiko soočil ob poslavljanju od mladinske faze leta 1969 v zapisu *Povest o sebi in knjigi. V: Zgodbe iz mesta Rič-Rač s ponatisi 1972/73 in verjetno dokončno leta 1994 v Zakaj ne pišem več zgodb za otroke* (Pripis iz leta 1961), tudi ponatisnjen 2011.

Pisatelj je razložil, da je nehal pisati za otroke, ko se je začel z njimi ukvarjati "v živo" – zaposlil se je v Pionirskem domu leta 1963 in se je, po njegovem mnenju, začel ukvarjati z lutkovnimi igrami in si je "začel izmišljati" daljše in krajše igre kot npr. Janko in Metka, Rdeča kapica idr. Razmišljal je, da bi te igre „spremenil nazaj v pripovedovane zgodbe“. Ireverzibilnost procesa je slikovito opisal, zakaj je nehal pisati za otroke.

Je tako, kot če bi hotel iz soka ene izžete pomaranče spet sestaviti lepo okroglo pomarančo v zlato rumeni lupini, še s pecljem povrhu. (Kovačič, 2011: 102).⁴⁹

Profesionalizacija in "službeno" ukvarjanje z otroki sta prispevala svoj delež. Svoj vpliv pa je nedvomno imel tudi razpad njegove prve družine, saj so mu otroci postali nekaj "neosebnega"; s tem je izginila pristnost, kar je nedvomno zaznal. Zgodbe postanejo pravljíčne, situacije mitične in junaki izgubijo imena.

Povzetek

Ustvarjanje za otroke pri Kovačiču lahko razumemo kot avtonomno fazo v njegovi sicer zgodnjem obdobju pisanja za odrasle. Najmočnejši pečat je seveda pustil na področju pisanja za odrasle, a je njegov prispevek k mladinski književnosti, zlasti z večkrat objavljeno zbirko kratkih sodobnih pravljíc *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* (1962, 1969, 1981, 1994 in 2011⁵⁰), izjemen. Poudarim naj motivno-tematske inovacije, model kratke sodobne pravljíce je prenovil, vnašal je evropsko intertekstualnost, znanstveno-fantastične prvine, filmičnost, poganjal je razvoj stripa z izjeminimi ilustratorji, ki so bili tedaj začetniki. Lojze Kovačič je prispeval pomemben delež na jezikovni, oblikovno-morfološki in motivno-slogovni ravni. Kot sem že omenila, sta dve tretjini njegovega opusa za mlade bralce bolj ali manj neznani, vendar bo zaradi kakovosti in inovacij potrebno redefinirati slovensko mladinsko književnost in to, kaj je sodobna mladinska klasika. Žal je ta del avtorjevega mladinskega opusa še fragmentaren in neznan. Navkljub trudu in utemeljevanju pomena teh del v kontekstu mladinske literarne vede in literarne vede ni interesa za objavo. Marsikaj krepko presega današnjo produkcijo.

Mladinski opus Lojzeta Kovačiča v 50. letih predstavlja zrelo ustvarjalno fazo, ne le z merili kvantitete (okrog 100 enot), ampak predvsem z merili kvalitete, prevsem za kratko sodobno pravljico. Avtorjeva zrela faza na področju mladinske književnosti hkrati predstavlja

⁴⁹ Kovačič, Lojze, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in drugod*. Ljubljana: Študentska založba.

⁵⁰ Ilustracije Damijan Stepančič.

zgodnjo fazo na področju ustvarjanja za odrasle, kot neke vrste predsobo ali vadnico, a zaradi kakovosti napisanega za otroke v celoti presega ta koncept in ima status avtonomnega področja, na katerem se je uveljavil kot urednik, prirejevalec, prevajalec in predvsem kot inovativen pisatelj.

Literarna veda (za odrasle) bi si zelo pomagala pri interpretacijah, če bi poznala njegov še neobjavljeni mladinski opus, inovacije, medmedijskost in intertekstualnost, strip, znanstvena fantastika, Kafka za "otroke" ..., saj bi z novih zornih kotov redefiniral avtorjev opus tudi za odrasle.

Kovačič v učnih načrtih 1984, 1998, 2011 in 2019

Gornja kritika se kaže v umanjkanju Lojzeta Kovačiča v učnem načrtu. Tako ga ni v učnih načrtih za osnovne šole, ne leta 1984, ko je Slovenija bila še del SFRJ, ne v samostojni Sloveniji (1991–2004), ne v Sloveniji – članici EU (2004–). Ironija usode je, da je umrl na dan, ko je Slovenija postala članica EU, 1. maja 2004.

V Kovačičevih kratkih sodobnih pravljicah je veliko avtobiografskih elementov, kot je tudi sam zapisal, vendar je tudi veliko pravljličnosti v avtobiografijah. Perspektiva otroka v mladinskem opusu, značilnem za revialno fazo v 50. in 60. letih, je otrokocentrična, za razliko od podobe otroka v literarnih freskah za odrasle, ki je odraslocentrična.

Veliki svetovni avtorji, tudi Nobelovi nagrajenci⁵¹, so ali na začetku svoje literarne poti ali v zasebnosti pisali tudi za otroke, kar je značilno tudi za Kovačiča. Velikokrat ga primerjajo z Jamesom Joycem. Ta je leta 1936 napisal dve pravljici, kasneje naslovljeni *Maček in vrag* in *Mačke iz Kopenhagna*, ki ju najdemo v pismih vnuku Stephenu. Obe sta presežne vrednosti in imata motivno-tematske in literarno-slogovne prvine, ki kažejo pravega mojstre besede.

Založba Beletrina je leta 2010 načrtovala, da bo objavila Zbrana mladinska dela L. Kovačiča. Narejena je bila študijsko natančna bibliografija, tudi digitalizacija fragmentiranih besedil za študijske namene, vendar je založba kasneje odstopila od projekta. Bojda se je vse skupaj izgubilo. V mladinskem literarnem sistemu manjka integralna objava mladinskega opusa avtorja, kar bi vodilo do redefinicije. Avtor je v mladinski fazi napovedoval in tudi uresničil status evropskega mojstra besede 20. st., žal prezrtega ne le od domačih, učnih načrtov, moral bi biti v svetovnih, ker je razvijal slovensko (mladinsko) književnost. Če hočemo

⁵¹ Angelou, M.: *Life Doesn't Frighten Me* [*Ne bojim se življenja*], 1993; Baldwin, J.: *Little Man: a story of Childhood* [*Mali človek in zgodba o otroštvu*], 1976; Cummings, E. E.: *Fairy Tales* [*Pravljice*], 1965; Eco, U.: *The Three Astronauts* [*Trije astronauti*], 1966, *The Bomb and the General* [*Bomba in general*], 1966, *The Gnomes of Gnu* [*Gnujevi škrtati*], 1966; Eliot, T. S.: *Old Possum's Book of Practical Cats* [*Knjiga starega oposuma o mačkah*], 1939; Green, G., *The Little Train* [*Vlavec*], 1946, *The Little Fire Engine* [*Mali požarni motor*], 1950, *The Little Horse Bus* [*Mali konjski avtobus*], 1952, *The Little Steamroller* [*Mali stroj*], 1953; Hemingway, E.: *The Good Lion; Faithfull Bull*, [Dobri lev; Zvesti bik] 1951, 1951; Huxley, A.: *The Crows of Pear Blossom* [*Vrane na cvetoči hruški*], 1967; Plath, S.: *The Bed Book* [*Posteljna knjiga*], 1959; Rushdie, S.: *Haroun and the Sea of Stories* [*Harun in morje zgodb*], 1990; Sinclair, U.: *The Gnomobile* [*Škratomobil*], 1964; Stein, G.: *The World is Round* [*Svet je okrogel*], 1939; Tolstoj, L.: *Azbuka* [*Azbuka*], 1917; Twain, M., *Advice to Little Girl* [*Nasvet deklici*], 1865; Updike, J.: *A Child's Calendar* [*Otroški koledar*], 1965, Wolf, V., *Nurse Lugton's Curtain* [*Zavesa sestre Lugton*], 1924, *The Widow and the Parrot* [*Vdova in papagaj*], 1923 idr.

doseči kaj več kot le obisk turistov, se moramo resno lotiti svojih umetnikov, zlasti tistih, ki prinašajo svetovljanskost in avantgardnost.

V tem trenutku je mladinska literarna veda globalna, veda za odrasle pa caplja v nacionalnem. Prepoznavanje literarnih pojavov in umestitev je načelno stvar stroke. Lahko je prepisovati zagate ameriške civilne družbe in jih z razdalje komentirati. Kot kaže, je najbližje najdlje. Račune moramo poravnati med in s seboj. Morda je odgovor v dveh tretjinah opusa Lojzeta Kovačiča za mlade bralce?

Literatura

- BLAŽIČ, Milena (diskutant), TROHA, Gašper (diskutant), RENKO, Manca G. (diskutant). *Družbeno in družabno - Lojze Kovačič, sodobni mladinski klasik : 16. junij 2014, Mala drama SNG*. [COBISS.SI-ID [10260809](#)] *Pogovor o romanu Otroške stvari Lojzeta Kovačiča*. [COBISS.SI-ID [3726171](#)]
- BLAŽIČ, Milena (diskutant), TROHA, Gašper (diskutant), RENKO, Manca G. (diskutant). *Družbeno in družabno - Lojze Kovačič, sodobni mladinski klasik : 16. junij 2014, Mala drama SNG*. [COBISS.SI-ID [10260809](#)] *Pogovor o romanu Otroške stvari Lojzeta Kovačiča*. [COBISS.SI-ID [3726171](#)]
- BLAŽIČ, Milena. Arhetipi in dvojnosti v kratkih sodobnih pravljicah. V: KOMEL SNOJ, Mateja (ur.), KOVAČIČ, Lojze. *Fragmenti o prišleku : spominska knjiga Lojzeta Kovačiča*. Ljubljana: Študentska založba. 2008, str. 383-388, ilustr. [COBISS.SI-ID [7615817](#)]
- BLAŽIČ, Milena. Arhetipi in dvojnosti v kratkih sodobnih pravljicah. V: KOMEL SNOJ, Mateja (ur.), KOVAČIČ, Lojze. *Fragmenti o prišleku : spominska knjiga Lojzeta Kovačiča*. Ljubljana: Študentska založba. 2008, str. 383-388, ilustr. [COBISS.SI-ID [7615817](#)]
- BLAŽIČ, Milena. *Lojze Kovačič – Mladinski klasik*. str. 131-137, V: *Mladinski klasiki : izbor člankov in razprav*. 1. izd. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016. 332 str., ilustr. ISBN 978-961-253-197-3. [COBISS.SI-ID [288040704](#)]
- BLAŽIČ, Milena. *Lojze Kovačič – Mladinski klasik*. str. 131-137, V: *Mladinski klasiki : izbor člankov in razprav*. 1. izd. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016. 332 str., ilustr. ISBN 978-961-253-197-3. [COBISS.SI-ID [288040704](#)]
- BLAŽIČ, Milena. Novosti v kratki sodobni pravljici Lojzeta Kovačiča - študij primera Zgodbe iz mesta Rič-Rač. V: TROHA, Gašper (ur.), BLAŽIČ, Milena (ur.), LEBEN, Andrej (ur.). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba. 2009, str. 152-169. [COBISS.SI-ID [8016457](#)]
- BLAŽIČ, Milena. Novosti v kratki sodobni pravljici Lojzeta Kovačiča - študij primera Zgodbe iz mesta Rič-Rač. V: TROHA, Gašper (ur.), BLAŽIČ, Milena (ur.), LEBEN, Andrej (ur.). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba. 2009, str. 152-169. [COBISS.SI-ID [8016457](#)]
- DRUKNER, Elina, KUMMERLING MEIBAUER, Bettina, 2015. *Children's literature and the avant-garde*. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins.
- KEMPLERLE, Katja, BEŠTER, Tomaž, 2010. *Bibliografija in digitalizacija mladinskih del del Lojzeta Kovačiča, 1947-2010*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Osebni arhiv Blažič, M. M. In Ljubljana: Študentka založba. Zbirka Beletrina.
- KOVAČIČ, Lojze, STEPANČIČ, Damijan, 2011. *Zgodbe iz mesta Rič-Rač in od drugod*. Ljubljana: Študentska založba. Zbirka Beletrina.
- TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*, (Zbirka eBeletrina). Ljubljana: Študentska založba, 2013. ISBN 978-961-242-653-8. <http://www.biblos.si/lib/book/9789612426538>. [COBISS.SI-ID [267564544](#)]

- TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 211 str., ilustr. ISBN 978-961-242-249-3. [COBISS.SI-ID [247582208](#)]
- TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*, (Zbirka eBeletrina). Ljubljana: Študentska založba, 2013. ISBN 978-961-242-653-8. <http://www.biblos.si/lib/book/9789612426538>. [COBISS.SI-ID [267564544](#)]
- TROHA, Gašper (urednik), BLAŽIČ, Milena (urednik), LEBEN, Andrej (urednik). *Lojze Kovačič : življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 211 str., ilustr. ISBN 978-961-242-249-3. [COBISS.SI-ID [247582208](#)]